

РЕГИОНАЛЕН АНАЛИЗ

ЮЖЕН ЦЕНТРАЛЕН РАЙОН

РЕЗЮМЕ

Проектът „Гласът на българските деца" е възможен благодарение на подкрепата от Фондация „Оук"

Настоящият анализ покрива петте области на Южен централен район за планиране, а именно: Пловдив, Пазарджик, Кърджали, Смолян и Хасково. Анализът е изработен от Ренета Венева – председател на УС на Национален алианс за доброволци – гр. Пловдив по поръчка на Българското училище за политика "Димитър Паница". Методологията, която е използвана, включва: *а.* анализ на публични документи; *б.* фокус групи, проведени Пловдив, Смолян и Пазарджик; *в.* въпросници, попълнени от различни заинтересовани страни в Хасково и Кърджали; *г.* интервюта и разговори с неформални групи младежи и с млади хора, членуващи в младежки НПО; *д.* описание на конкретни проблеми и добри практики от представители на различни организации и институции с опит в реализирането на политики за деца и млади хора.

Пловдив	Пазарджик	Кърджали	Смолян	Хасково
Население: 675 586	Население: 263 630	Население: 151 319	Население: 113 984	Население: 95 950

Установените проблеми в голяма част са общи за цялата страна, други са силно изразени само в определени области. Когато говорим за Южен централен район за планиране, можем да отчетем следните главни тенденции, които се наблюдават в сферата на детското благосъстояние, образование, здравеопазване, семейна среда, алтернативни грижи, права, правосъдие и др.

ДЕТСКО БЛАГОСЪСТОЯНИЕ

Детското благосъстояние е пряко свързано с икономическото развитие на областта и социалното положение на семействата. Демографското развитие в областта следва тенденциите в страната като цяло, а именно:

- трайно намаляване на броя на родените деца;
- променящ се семеен модел с увеличаващо се предпочитание към съжителство без брак;
- интензивна емиграция предимно на млади хора и семейства в активна трудоспособна възраст.

Безработицата в определени общини е доста висока през последните години. Коефициентът на безработица в област Пловдив е 9.6% през 2015 г., 8.6% е в област Пазарджик, 2.3% - в област Кърджали, 17.2% - в област Смолян и 8.6% в област Хасково[1]. Безработицата е причина много семейства да са без доходи или да разчитат само на социални помощи. Тези семейства и техните деца живеят в **бедност**, много често родителите нямат средства, за да изпращат децата си на

[1] Национален статистически институт

училище, не са малко случаите, в които децата са принудени да работят преди да навършат 16 години. Ниските възнаграждения, липсата на подходяща работа и среда за развитие, ниското образование и други фактори принуждават младите хора да напускат родните си места и да търсят препитание в страната и чужбина. В резултат на това се увеличава броят на децата, които се отглеждат от самотни майки или от баби и дядовци, стига се до разпадане на голям брой семейства и изоставяне на деца в институции. Всичко това се отразява отрицателно върху тяхното възпитание, образованост, желание за развитие и т.н. При отсъствие на родители дълго време (например работа в чужбина), е неясно кой поема ангажимент за детето. Нужен е облекчен ред за назначаване на настойник на подобни деца, както и ясен механизъм за осигуряване на подкрепата към тях.

Неравенството, бедността, социалното изключване са заплахи, които поставят под непрекъснат натиск за разширяване изградената мрежа за социални услуги и тя не успява да задоволи растящата потребност от грижа и подкрепа.

Проблем за региона са и случаите на ранна раждаемост. По данни на НСИ през 2015 г. броят на децата, родени от майки под 18 години, е 3 061 общо за цялата страна. Спрямо 2014 г. броят им е намалял с 69 деца. Все още обаче това остава проблем, в т.ч. и за Южен централен район. Физическата незрялост на майките, опитите за предизвикване на аборт и проблемите, свързани с раждането на детето, водят до различни нарушения във физическото и психическото развитие на децата. Ранното майчинство е фактор за социално изключване на майката със съответните последици и за детето.

Други проблеми, които стоят пред децата и младите хора в различните общини и области, са:

- липса на достатъчно места за развлечения и спорт;
- миграция на младежи към големите градове и столицата; по-високият образователен ценз води и до по-голямо желание за миграция и поради тази причина емигрирането на образовани, млади хора ще окаже негативно влияние върху икономическото и социалното развитие на общината в бъдеще; емиграцията на млади хора има силен отрицателен ефект и върху възпроизводството на населението;
- недостатъчна на информираност относно възможности, перспективи, участие в местни организации, местна власт,неправителствени организации, други младежки организации.

СЕМЕЙНА СРЕДА И АЛТЕРНАТИВНИ ГРИЖИ

Един от ключовите елементи на политиката за подобряване благосъстоянието на децата в България е провеждането на деинституционализация, която предоставя дългосрочни и устойчиви решения на проблема с децата, настанени в специализирани институции. Към настоящия момент има постигнати съществени резултати от реализацията ѝ в редица общини. Институции за деца са закрити, а други са с намален капацитет. В област Смолян, например, функционира само една социална институция за деца – дом за деца, лишени от родителска грижа със заетост към края на 2015 г. – 14 места. В област Пловдив към юни 2015 г. пребиваващите в специализирани институции деца на възраст от 0 до 18 години са 147 (ДДЛРГ + КСЗУ), като към 2010 г. те са били общо 540.

Развити са определен вид и брой алтернативни услуги, включително приемна грижа в региона. Въпреки това съществуват проблеми, свързани с липса на връзка и приемственост между семейството и институциите, затвореност на институциите, недостатъчна автономност на напускащите институциите и липса на мрежа за подкрепа. Други затруднения са невъзможност на децата да се реинтегрират в биологичните семейства, ограничените възможности за осиновяване, поради възрастта и етническия произход на децата, трайната тенденция да се настаняват за отглеждане в домовете деца от ромски произход. Децата с увреждания, дългосрочно настанени в специализирани институции, са оставени за осиновяване, но предвид тежестта на състоянието им, това е почти невъзможно. Това налага развитие на социални институции в общността.

Други предизвикателства, които налагат засилване на междуинституционалния диалог и по-добра координация в областта на социалните услуги, насочени към семействата, са:

- незадържане на кадрите в областта на социалните услуги, необходимост от допълнителни обучения на персонала;
- ограничен достъп на големи уязвими групи до предоставяните социални услуги, особено от малките населени места;
- малък относителен дял на услугите, които се управляват от външни доставчици; неправителствените организации предоставят услуги главно по проекти;
- липса на устойчивост на социалните услуги, които не се финансират от републиканския и общинските бюджети, след приключване на проектите;
- слабо развит интегриран подход в планирането и предоставянето на социалните услуги;
- неефективен мониторинг на социалните услуги;
- недостатъчен брой на социалните работници; ниски заплати на специалистите;
- въпреки развитието на интегрирани услуги за деца (напр. общностите центрове), които свързват социални, образователни и здравни услуги за деца на едно място, те се предлагат само в големи общини; няма закон и финансов стандарт за интегрираните услуги;
- нужда от адекватна административна, медийна и обществена подкрепа.

Независимо от направените промени по отношение на подпомагането и предоставянето на услуги на родители, които отглеждат дете с увреждане/ промените в Закона за семейните помощи и в Закона за интеграция на хората с увреждания /, направеният анализ показва, че родителите срещат затруднения предимно от финансово естество - осигуряване на лекарства, консумативи, лечение, рехабилитация. В много случаи с детето с увреждане се работи предимно в посока решаване на здравословния проблем. Част от лекарите, учителите и дори родителите на децата не възприемат проблема от социалната му страна и поради това той се разбира само като заболяване. В същото време потребностите на децата с увреждания са свързани и с възможностите за включване и реализация.

ОБРАЗОВАНИЕ

Динамиката на демографското развитие и вътрешно-миграционните процеси определят намаляването на броя на децата в училище през последните години. Наложи се оптимизация на училищната мрежа и закриване на училища в много общини. В по-големите общини има достатъчен брой детски заведения (Пловдив, Кърджали, Смолян и др.), а материалната база на

училищата е относително добра, като активно се работи за саниране на сградите, за създаване на лекарски кабинети, библиотеки, зали и кабинети за професионално обучение. Но все още има училища без физкултурни салони и не всички училища предлагат столово ученическо хранене. Не така стои въпросът с по-малки общини, както и в училища във високопланински отдалечени от централните селища (напр. в област Кърджали), където все още има класове в начален етап с две-три деца, слети паралелки с по 5-6 ученици, самостоятелни с по 7-8 ученици, които не отговарят на Наредба №7 от 29.12.2000г. на Министерство на образованието и науката, според която минималният брой ученици е 10.

Налице е тревожна тенденция в редица общини към понижаване на качеството на образованието, както и към увеличаващ се брой отпаднали от училище и повтарящи класовете ученици. Основните причини за отпадане на учениците са отсъствия, слаб успех, болести, заминаване в чужбина, както и причини от социален характер. Когато говорим за нетен коефициент за записване на ученици в V–VIII клас, средният за страната е 78,3%, като тенденцията през последните години е да намалява постоянно. Подобно е в област Пловдив, където процентът е 78,0%, в област Пазарджик – 78,3%, област Кърджали – 77,6%, област Хасково – 77,8%. Училищното образование в област Смолян постига едни от най-добрите резултати – 83,3%[2].

Област Пловдив продължава да бъде сред областите с най-високи дялове на второгодници – 1,8% при 1,0% за страната и на отпадналите от основното и средното образование – 3,9% при 2,8% за страната през 2014 г. С по-слаби резултати са и област Пазарджик – 1,4% второгодници и 4,5% отпаднали, област Хасково – с 1% второгодници и 2,8% отпаднали. По-добре е положението в област Кърджали, където има 0,3% второгодници и 1,9% отпаднали от основното и средното образование, и в област Смолян – 0,7% второгодници и 0,7% отпаднали.[3]

Сериозен проблем е и отпадането от училище. Според Областната стратегия за развитие на социалните услуги в област Пловдив например в периода 2011 – 2014 година има тенденция за намаляване на отпадналите ученици.[4] В РИО – Пловдив през юни 2014 г. е разработена Регионална програма за намаляване на дела на преждевременно напусналите образователната система. В Отчет за изпълнението на програмата от януари 2016 г. обаче пише, че броят на отпадналите ученици за първия срок на учебната 2015/2016 г. е 246. В сравнение със същия период на предходната учебна година (100) се наблюдава увеличение с 146 ученика. В документа е посочено, че основните причини, довели до напускане на училище, са социални и семейни причини като заминаване в чужбина например (48,37 %) , отсъствия (46,34 %), слаб успех (5,28 %). Според доклада в сравнение със същия период от предходната учебна година прави впечатление значително увеличение на случаите с ученици, напуснали училище поради отсъствия и поради семейни и социални причини.[5] Участниците в проведената специално за настоящия анализ фокус група в Пловдив също дефинират отпадането от училище като сериозен проблем, като го свързват и

2 Регионални профили – Показатели за развитие, Институт за пазарна икономика, 2016
3 Регионални профили – Показатели за развитие, Институт за пазарна икономика, 2016
4 Областна стратегия за развитие на социалните услуги в област Пловдив 2016-2020г., Областна администрация Пловдив, 2016
5 Отчет за изпълнение на програма за намаляване дела на преждевременно напусналите обазователната система в регион Пловдив, РИО Пловдив, 2016

с причина като ранно родителство. Децата, които не посещават училище, много често са принудени да работят, в някои случаи – да просят и да крадат. Проблем в такива случаи са родители с нисък родителски капацитет, които не разпознават отговорностите си, прехвърлят на държавата и общината всички свои проблеми. Всъщност няма регламентирани задължения на родителите, те са само пожелателни и не са конкретни. Съответно няма и адекватни санкции за родителите, които не проявяват отговорно родителство в различните му аспекти.

Когато говорим за качество на образованието, можем да сравним резултатите от зрелостните изпити през 2016 г. Според Институт за пазарна икономика, средният успех на матурите по БЕЛ в страната е 4,17, а делът на слабите оценки е 8,73%. В разглежданите области тенденциите са следните: в област Пловдив средният успех по БЕЛ е 4,27%, а слабите оценки са 8,61%, в област Пазарджик средният успех спада до 4,01, а делът на оценките под 3 е 14,6%, в област Кърджали средният успех е 3,85, а слабите оценки са 16,89%, в област Хасково средният успех е 4, а лошите оценки са 12,6%. В област Смолян през последните четири години зрелостниците постигат по-добри резултати от средните за страната, както по отношение на средната оценка по БЕЛ, така и спрямо процента на ниските оценки.[6]

Наредбата за приобщаващо образование задължава училищните власти да окажат обща подкрепа на децата с трудности, но само със съгласие на родителите. Неясен е въпросът как да се случи тази подкрепа при отказ от страна на семейството.

Ето още проблеми в сферата на образованието в редица общини в региона:

- увеличаване на броя на децата от семейства в неравностойно социално положение, породени от високия процент безработица. Недостатъчна работа за предотвратяване на застрашените с отпадане от училище ученици и тези от рискови групи;
- ниско качество на учебно-възпитателния процес в поднормативните и маломерни паралелки;
- неефективно използване капацитета на сградния фонд, големи разходи за отопление и поддържане на материалната база;
- претоварване на училищните сгради на някои училища с голям брой ученици, което води до обучение на две смени и в пригодени помещения;
- невъзможност да се осъществи прием след VII и VIII клас в някои общообразователни училища и в професионалните гимназии поради недостиг на ученици и отпадане на ученици в неравностойно положение (Брой на учениците в училища с по-малко от 200 ученика са потенциално застрашени от закриване.);
- ежедневно пътуване на децата и учениците от населените места, които са прилежащи на средищните и защитените училища, което е свързано със стрес и рискове при пътуването (напр. община Ардино);
- незадоволителна възпитателна работа с децата и злоупотребата с цигари и алкохол от страна на учениците, увеличаване на противообществените прояви;
- разпространение на наркотици и упойващи вещества в районите на училищата;

[6] Регионални профили – Показатели за развитие, Институт за пазарна икономика, 2016

- развиване повече на паметта на децата, а не на личностното им развитие със съвременни иновативни методи на обучение и възпитание;
- ескалация на агресивно и проблемно поведение, насилие между децата (напр. Пазарджик);
- несъответствие между нуждите на пазара на труда и подготвените специалисти.

ЗДРАВЕОПАЗВАНЕ

Според Националния статистически институт, общата тенденция за региона от 2012 до 2015 г. е увеличение на броя на лечебните и здравните заведения (от 67 през 2012 г. на 71 през 2015 г.) и на броя на леглата (от 9999 през 2012 г. на 11131 през 2015 г.). Това увеличение се дължи на нарастване на техния брой в област Пловдив и Смолян. Един и същ остава техният брой в Пазарджик и Кърджали, а намаляване се наблюдава в Хасково с едно.

Статичен е броят на педиатрите за целия регион през 2012 и през 2015 г. – 295, при все, че има промени между тези години (2013:282, 2014:303). Увеличение на педиатрите наблюдаваме в област Пловдив (от 144 през 2012 г. на 156 през 2015 г.), Кърджали (от 26 през 2012 г. на 29 през 2015 г.) и Смолян (от 17 през 2012 г. на 18 през 2015 г.). Намаляване на техния брой се наблюдава в Пазарджик (от 65 през 2012 г. на 54 през 2015 г.) и Хасково (от 43 през 2012 г. на 38 през 2012 г.). Коефициентът за детска смъртност (на 1000 живородени деца) през 2015 г. е най-висок в област Пазарджик - 11,8‰, следват го област Пловдив с 7,5‰, Кърджали с 7,2‰, Хасково с 6‰ и най-нисък е в Смолян – 5,4‰.

Обикновено в по-големите общини има осигурен достъп до здравни услуги. В някои училища (напр. Кърджали) са назначени медицински работници (медицински сестри или фелдшери), но има какво да се желае по отношение на профилактиката на някои заболявания и обучението в здравословен начин на живот. В малките населени места има много незаети лекарски практики и населението, включително децата, нямат достъп до медицинска помощ. Поради бедност много семейства не могат да осигуряват на децата си здравословно хранене.

Отдалечеността на много населени места, особено в планинските региони, е причина при големи снеговалежи населението да остава без достъп до основни здравни и образователни услуги, и до снабдяване с хранителни продукти. Затрудненията в достъпа до навременна и специализирана медицинска помощ, както и до лекарства, влошават здравното състояние на населението, което в последствие води до по-големи разходи за лечение. Това изисква и допълнителни разходи, свързани с транспорт. В определени лечебни заведения недостигат лекари-специалисти – особено педиатри, поради което те не функционират оптимално (напр. община Ардино).

ПРОТИВООБЩЕСТВЕНИ ПРОЯВИ

Според Националния статистически институт броят на малолетни и непълнолетни лица, водени в на отчет в детските педагогически стаи в региона в периода 2012-2014 г. намалява от 2119 на 1933 лица. Подобна е тенденцията в област Пазарджик (от 551 на 419 лица), област Кърджали (от 166 на

139) и област Хасково (от 385 на 373), област Пловдив (от 937 на 891). Не така стои въпросът в Смолян, където техният брой се увеличава от 80 на 111.

Броят на малолетните и непълнолетните лица, извършили престъпления като цяло за региона намалява – от 911 през 2012 г. на 709 през 2014 г. Тенденция към намаляване има в областите Пловдив (от 361 на 238), Пазарджик (от 160 на 130), Кърджали (от 138 на 76). Увеличение наблюдаваме в област Смолян (от 64 на 74) и Хасково (от 188 на 191).

Тревожна е тенденцията на увеличение на броя на малолетни и непълнолетни деца, пострадали от престъпления в областта – от 259 през 2012 г. на 265 през 2014 г. Подобна е тенденцията в област Пазарджик (от 51 на 96), Кърджали (от 35 на 36) и Хасково (от 20 на 33). Намалява техният брой в областите Пловдив (от 150 на 97) и Смолян (от 4 на 3).

Откроява се потребността от услуги или разширяване на дейността на онези, които предоставят превантивна работа с деца и семейства от рисковите групи. Налице е различен подход към детето от страна на органите, които прилагат Закона за закрила на детето (ЗЗД) и Закона за борба с противообществените прояви на малолетни и непълнолетни (ЗБППМН).

Често поведенческите проблемите при децата са провокирани от проблеми, свързани с родителския капацитет и липсата на услуги за подкрепа на родителите. Тенденция е много от децата да попадат в рисковите групи, тъй като родителите им или поелите грижата за тях роднини имат трудности при отглеждането им поради социално-битови проблеми (липса на жилище, липса на постоянни доходи в семейството, многодетни семейства) или проблеми, породени от липса на умения или невъзможност за родителство.

ПРАВА НА ДЕТЕТО

По места е налице липса на достатъчно добра координация между местната власт, гражданския сектор и медиите за запознаване на обществеността и всички заинтересовани страни с детските политики и спазването на правата на детето. Затрудненатa координация между много институции, ангажирани с идентични проблеми на местно равнище, води до неефективно прилагане на законодателството. Доставчиците на социални услуги не влагат ресурс за проучване и анализиране на проблемите на децата, които следва да бъдат разрешавани.

Наблюдава се непознаване на системата за закрила на детето и на органите за закрила, непознаване на правата на детето от страна на образователни институции, педагози в училищата, както и от обществото като цяло.

ДЕТСКО УЧАСТИЕ

Липсва системно включване и участие на децата и младите хора в процесите на обсъждане и решаване на политиките,свързани с тях, на училищно, местно и регионално ниво. В повечето населени места няма изработени механизми за зачитане на мнението на децата. Своята гражданска

пасивност младите хора обясняват с това, че те не са овластявани, не са получили доказателства, че партнират на местните лидери в процеса на реализиране на политики за тях.

Тенденции, които се забелязват в тази насока, са:

- младите хора предпочитат да се изявяват в неформални среди - събирания с приятели, спортни мероприятия, интернет форуми, чатове и др.
- мисленето на младите хора за гражданската инициативност като за „губене на време" е сериозна заплаха за гражданската им активност и компетентност в бъдеще;
- сред младите хора доминира разбирането, че не е нужно да „се участва и да се предлага", защото няма да бъде взето под внимание от когото трябва.

На места се срещат младежки доброволчески групи към училища и неправителствени организации, детски съвети и парламенти. Но на този етап те рядко участват във взимане на решения на местно ниво.

Проектът „Гласът на българските деца" се изпълнява от Българското училище за политика „Димитър Паница" и се финансира от Фондация „Оук". Той стартира през 2016 г. и ще продължи до 2019 г. Проектът е създаден, за да се засили процеса на формулиране и прилагане на адекватни детски политики, и да подпомогне въвеждането на добри практики за разрешаване на актуални проблеми. Той е насочен към политическите и гражданските лидери, допринасящи за формирането на детските политики. Целта е българските деца да се чувстват сигурни и защитени, и техният глас да бъде чут от управляващите.
Настоящият документ представя накратко първият от шест анализа, планирани в рамките на проекта, отнасящи се до районите за планиране в България. Тяхната цел е да представят състоянието на политиките, отнасящи се до децата в различни сфери, както и да идентифицират добри практики в региона. Те ще бъдат представени на в рамките на 6 регионални срещи. Целта на срещите е обмяна на опит между завършилите Българското училище за политика, местните власти, институции, граждански организации, училища и други заинтересовани страни, запознаване с ключовите проблеми, които стоят пред гарантирането на детските права, както на национално ниво, така и специфичните за региона.